

Inhoudsopgave

I	Algemene begrippen	17
I.1	Inleiding	17
I.2	Staat en staatsrecht	18
I.2.1	De criteria uitgewerkt	19
I.2.2	Totstandkoming van een staat	20
I.2.3	Rechtspersoonlijkheid	21
I.3	Soevereiniteit	21
I.3.1	De betekenissen van soevereiniteit	22
I.4	Constituties en grondwetten	24
I.5	Staatsrecht	24
I.5.1	Hoofdvragen van het staatsrecht	25
I.5.2	Waar staat het staatsrecht?	27
I.6	Rechtsstaat	28
I.7	Democratie	29
I.7.1	Directe democratie	29
I.7.2	Indirecte democratie	30
I.7.3	Combinaties: het referendum als toevoeging	31
I.7.4	Democratie en rechtsstaat	32
I.8	Kiesstelsels	33
I.8.1	Evenredige vertegenwoordiging	33
I.8.2	Meerderheidsstelsels	34
I.8.3	Combinaties	35
I.9	Politieke partijen	36
I.9.1	Rol politieke partijen	37
I.10	Scheiding der machten	39
I.10.1	De drie functies en machten	40
I.10.2	De trias politica nader bezien	42
I.11	Staatsvormen	42
I.12	Regeringsvormen	44
I.13	Internationalisering/globalisering/Europeanisering	45
I.13.1	De internationale rechtsorde	45
I.13.2	Toename van internationale samenwerking	46
I.13.3	Multilevel governance	46

1.14	Toedeling van bevoegdheden	47
1.15	Begrippen begrepen	48
1.16	Slot	49
2	Het Koninkrijk der Nederlanden	51
2.1	Inleiding	51
2.2	Het Statuut	53
	2.2.1 Hoofdkenmerken van het Statuut	53
2.3	De organen	54
2.4	Bevoegdheden nader bezien	56
2.5	Toezicht en waarborgen	57
2.6	Begrippen begrepen	58
2.7	Slot	58
3	De internationale rechtsorde	61
3.1	Inleiding	61
3.2	Volkenrecht	62
3.3	Internationale organisaties	63
3.4	Het internationale recht en Nederland	65
	3.4.1 Buitenlands beleid	65
	3.4.2 Verdragen	66
	3.4.3 Internationale organisaties	69
	3.4.4 Militaire operaties	69
3.5	De doorwerking van het internationale recht	71
	3.5.1 Dualisme en monisme	71
	3.5.2 Verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties	72
	3.5.3 Eenieder verbindende bepalingen	73
3.6	Buiten toepassing laten	76
	3.6.1 Verdragsconforme interpretatie en reflexwerking	78
	3.6.2 Ongeschreven internationaal recht	79
3.7	Globalisering	80
3.8	Begrippen begrepen	80
3.9	Slot	81
4	De Europese Unie	83
4.1	Geschiedenis	83
	4.1.1 De vroegste ontwikkeling	83
	4.1.2 Recente uitbreidingen en Verdrag van Lissabon	84
	4.1.3 Voorwaarden voor lidmaatschap	85

4.2	Verdragsontwikkeling	86
4.3	EU en omgeving	87
4.4	Andere relevante Europese organisaties	88
	4.4.1 Raad van Europa	88
	4.4.2 Benelux	89
	4.4.3 NAVO	89
4.5	Kenmerken en waarden EU	90
	4.5.1 Artikel 2 VEU	90
	4.5.2 Loyale samenwerking	90
4.6	De EU-bevoegdheden	91
4.7	De Instellingen: samenstelling en taken	92
4.8	De EU-rechtsorde	97
	4.8.1 Bijzondere internationale rechtsorde	97
	4.8.2 Rechtspraak Hof van Justitie over doorwerking en hiërarchie	98
	4.8.3 In rechte een beroep kunnen doen op EU-recht	99
	4.8.4 Voorrang van EU-recht	99
4.9	Het EU-model van checks and balances	100
	4.9.1 Democratische aspecten	100
	4.9.2 Wetgeving en wetgever	101
4.10	Wetgeving en begroting	102
	4.10.1 Rechtshandelingen: wetgeving	102
	4.10.2 Wetgevingsprocedure	102
	4.10.3 Wat doen die nationale parlementen? Het Early Warning Mechanism	103
	4.10.4 De gele en oranje kaart	104
	4.10.5 De EU-wetgevingsprocedure	105
	4.10.6 Begroting	106
4.11	Uitvoering en beleidsterreinen	107
	4.11.1 Uitvoering	107
	4.11.2 Beleidsterreinen	107
4.12	EMU, Bankenunie en Europees Semester	108
	4.12.1 EMU	108
	4.12.2 Europees Semester	109
	4.12.3 EC(S)B en Bankenunie	110
4.13	Rechtspraak	110
	4.13.1 Verplichtingen voor de nationale rechters	111
4.14	De samenwerking met EU-lidstaten: de veelgelaagde rechtsorde	114
4.15	Dubbele legitimiteit	115

	4.15.1	Het Europees Parlement	116
	4.15.2	De nationale parlementen	116
	4.15.3	Politieke en economische dialoog	117
4.16		Consequenties voor de constitutionele ordes van de lidstaten	117
4.17		De EU als ‘federale ordening’	119
4.18		Begrippen begrepen	119
4.19		Slot	121
5		De centrale overheid	123
5.1		Inleiding	123
5.2		Staten-Generaal	123
	5.2.1	Verkiezing van de kamers	124
	5.2.2	Ontbinding	124
	5.2.3	Parlementaire voorrechten	125
	5.2.4	Regeling van werkzaamheden	125
	5.2.5	Commissies	126
	5.2.6	Soorten bijeenkomsten	126
	5.2.7	Spreken	127
	5.2.8	Verslaglegging	128
	5.2.9	Zelfstandigheid der kamers	128
	5.2.10	Taken/werkzaamheden	128
5.3		Kiesstelsel	130
	5.3.1	De werking van evenredige vertegenwoordiging	130
	5.3.2	Kiesproces	131
	5.3.3	Kieskringen	132
	5.3.4	Stembureaus	132
	5.3.5	Telling	133
	5.3.6	Toewijzing van zetels	133
	5.3.7	Eerste Kamerverkiezingen	133
5.4		Politieke partijen en fracties	134
	5.4.1	Rechtspersoonlijkheid en verenigingsrecht	134
	5.4.2	Fracties	134
	5.4.3	Subsidiëring	135
	5.4.4	Zendtijd politieke partijen	135
5.5		Regering	135
	5.5.1	Koning en ministers	135
	5.5.2	Kabinet/ministerraad	136
	5.5.3	Vertrouwensregel en verantwoording	136
	5.5.4	Kabinetsformatie	137

5.5	Benoeming	139
5.6	Werking parlementair stelsel	140
	5.6.1 Ministeriële verantwoordelijkheid	140
	5.6.2 Vertrouwen	141
	5.6.3 Inlichtingenplicht	141
	5.6.4 Ontbinding	142
	5.6.5 Monisme en dualisme	143
5.7	Koning	144
	5.7.1 Ministeriële verantwoordelijkheid	144
	5.7.2 Erfelijkheid	144
	5.7.3 Regent	145
	5.7.4 Koninklijk huis	145
	5.7.5 Financiën	146
5.8	Ministers en departementen	146
5.9	Zelfstandige bestuursorganen	147
5.10	Hoge colleges van staat	151
	5.10.1 Raad van State	152
	5.10.2 Algemene Rekenkamer	153
	5.10.3 Nationale ombudsman	153
5.11	Planbureaus	156
5.12	Andere adviesorganen	157
5.13	Nationale politie	158
5.14	Defensie	159
5.15	Belastingdienst	159
5.16	Openbaar Ministerie	159
5.17	Veiligheidsdiensten en NCTV	160
5.18	Agentschappen	161
5.19	Deelnemingen	161
5.20	Begrippen begrepen	161
5.21	Slot	162
6	Wetgeving	165
6.1	Inleiding	165
6.2	Wat is wetgeving?	165
	6.2.1 Wet in materiële zin	165
	6.2.2 Wet in formele zin	166
6.3	Bevoegdheidsgrondslag voor wetgeving	167
	6.3.1 Artikel 81 Grondwet	167
	6.3.2 'Lagere' wetgevers	167
	6.3.3 Opdracht door de rechter tot wetgeving?	169

6.4	Wie maakt wetgeving en hoe?	169
6.4.1	Grondwet	170
6.4.2	(Rijks)wet	170
6.4.3	Wet	170
6.4.4	Algemene maatregel van bestuur	175
6.4.5	Ministeriële regel	176
6.4.6	Provinciale verordening en gemeenteverordening (en gedelegeerde regels)	176
6.5	Hiërarchie van wetgeving	177
6.6	Kwaliteit van wetgeving	177
6.7	Soorten wetgeving	178
6.8	Noodwetgeving	179
6.9	Begrippen begrepen	181
6.10	Slot	182
7	Uitvoering	185
7.1	Inleiding	185
7.2	Het besturen	186
7.2.1	Publiekrechtelijk, privaatrechtelijk, feitelijk	186
7.2.2	Publiekrechtelijke besluiten	187
7.3	Democratische controle op het bestuur	191
7.3.1	Klachtenprocedures	192
7.3.2	Verzoekschriften/petities	192
7.4	Rechterlijke controle	193
7.5	Bevoegdheid van besturen	194
7.6	Normen van bestuur	195
7.7	Integriteit	196
7.8	Openbaarheid	197
7.9	Begrippen begrepen	198
7.10	Slot	199
8	Rechtspraak	201
8.1	Inleiding	201
8.2	Rechter, rechtsstaat en democratie	202
8.2.1	Rechtsvinding en rechtsvorming	203
8.2.2	Rechtsvormende taak	204
8.2.3	Checks and balances	205
8.3	Rechtspraak en rechterlijke organisatie	207
8.3.1	Bestuursrechtelijke rechtsgangen	207
8.3.2	Civiele procedures tegen de overheid	208

8.3.3	Onrechtmatige rechtspraak	210
8.4	Raad voor de rechtspraak	211
8.5	Rechterlijk toetsingsrecht	212
8.5.1	Hiërarchie van wetgeving en toetsing	212
8.5.2	De plaats van de wet in formele zin: onschendbaar?	213
8.5.3	Wetgeving en onrechtmatige daad	219
8.5.4	Schadevergoeding, verbods- en gebodsacties	220
8.5.5	Toetsingsrecht herzien?	221
8.6	De bestuursrechter en de bestuursrechtelijke procedure	222
8.7	Begrippen begrepen	225
8.8	Slot	227
9	Decentralisatie	231
9.1	Inleiding	231
9.1.1	Decentralisatie	231
9.1.2	Autonomie en medebewind	232
9.1.3	Taakverwaarlozing	232
9.2	Provincies	233
9.2.1	Institutionele structuur	234
9.2.2	Wat doen de provincies zoal?	236
9.2.3	Inkomsten	238
9.2.4	Bevoegdheden en taken van de organen	238
9.2.5	Toezicht	240
9.3	Gemeenten	241
9.3.1	Institutionele structuur	242
9.3.2	Wat doen de gemeenten zoal?	245
9.3.3	Inkomsten	247
9.3.4	Bevoegdheden en taken van de organen	248
9.3.5	Toezicht	250
9.4	Waterschappen	252
9.4.1	Functionele decentralisatie	252
9.5	Gemeenschappelijke regelingen	253
9.6	Veiligheidsregio's	254
9.7	Andere territoriale indelingen	256
9.8	De openbare lichamen: BES	257
9.8.1	Vormgeving van BES	257
9.8.2	Instellingen	258
9.8.3	Bevoegdheden	259
9.8.4	Verhouding tot het Rijk	259

9.9	Verordenende bevoegdheid openbare lichamen: onder- en bovengrens	260
9.9.1	Ondergrens	260
9.9.2	Bovengrens	261
9.10	Begrippen begrepen	262
9.11	Slot	264
10	Grondrechten	267
10.1	Inleiding	267
10.2	Wat zijn grondrechten?	267
10.3	Waar vinden grondrechten bescherming?	270
10.4	De veelgelaagde Europese grondrechten	271
10.4.1	De vele lagen	271
10.4.2	Verschillende interpretaties?	273
10.5	Soorten grondrechten	274
10.5.1	Klassieke rechten/vrijheidsrechten	275
10.5.2	Sociale rechten	276
10.5.3	‘Positive obligations’	277
10.6	Horizontale werking	278
10.7	Reikwijdte en beperkingen	281
10.7.1	Reikwijdte	281
10.7.2	Beperkingen	283
10.8	Grondrechtenconflicten	290
10.9	Hoe wordt toegezien op naleving?	292
10.9.1	Algemeen	292
10.9.2	EVRM	295
10.9.3	Het ESH-mechanisme	297
10.9.4	Het IVBPR-mechanisme	298
10.10	Specifieke rechten	299
10.10.1	Gelijkheidsrechten	299
10.10.2	Menselijke waardigheid	303
10.10.3	Lijf en leden	303
10.10.4	Fysieke vrijheid	304
10.10.5	Politieke rechten	307
10.10.6	Privéleven/persoonlijkheid/gezinsleven	322
10.10.7	Godsdienst en levensovertuiging	330
10.10.8	Eerlijk proces	334
10.10.9	Eigendom	338
10.10.10	Onderwijs	341
10.10.11	Culturele rechten	343

	10.10.12	Economische en sociale rechten	344
10.11		Begrippen begrepen	346
10.12		Slot	347
11		Slot: Staatsrecht begrepen	349
Bijlage		Internetsites	355
		Jurisprudentieregister	357
		Trefwoordenregister	363